

Ustroj i djelovanje dubrovačkog sudstva u razvijenom srednjem vijeku

Sić, Mihovil

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:889852>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za povijest

USTROJ I DJELOVANJE DUBROVAČKOG
SUDSTVA U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU

Diplomski rad

Kandidat: Mihovil Sić

Mentor: doc. dr. sc. Tomislav Popić

Zagreb, 2017.

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za povijest

USTROJ I DJELOVANJE DUBROVAČKOG
SUDSTVA U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU

Diplomski rad

Kandidat: Mihovil Sić

Mentor: doc. dr. sc. Tomislav Popić

Zagreb, 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. HISTORIOGRAFSKE SPOZNAJE O TEMI RADA	2
3. DUBROVNIK U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU – POVIJESNI KONTEKST	4
3.1 Dubrovačka povijest razvijenog srednjeg vijeka	4
3.2 Političko uređenje Dubrovnika u razvijenom srednjem vijeku	6
3.3 Političke prilike u Dubrovniku u 14. i 15. stoljeću	9
4. RAZVOJ DUBROVAČKOG SUDSTVA U 12. I 13. STOLJEĆU	11
4.1 Ustroj dubrovačkog sudstva	11
4.2 Dubrovačko sudstvo izvan granica zidina	13
4.3 Jurisdikcijski konzuli	15
4.4 Dubrovačko pomorsko sudstvo	15
5. DUBROVAČKI STATUT IZ 1272. GODINE	17
5.1. Odredbe i propisi prije izrade Statuta	17
5.2. Izrada i koncept Dubrovačkog Statuta	18
5.3. Prisega sudskih funkcionera prema Statutu	19
5.4. Sudovanje i sudski procesi prema Statutu	20
5.5. Osmi knjiga Statuta iz 1272.	24
6. RAZVOJ DUBROVAČKOG SUDSTVA U 14. I 15. STOLJEĆU	26
6.1. Promjene u sudstvu u Dubrovniku i njegov razvoj u 14. i 15. stoljeću	26
6.2. Dubrovački pravni zbornici u 14. i 15. stoljeću	26
6.3. Dubrovačko kazneno sudstvo	27
7. ZAKLJUČAK	29
8. POPIS LITERATURE	30

1. UVOD

Dubrovačka pravna povijest srednjeg vijeka vrlo je vrijedna ostavština za istraživanje povijesti Dubrovnika, kao i hrvatske te europske pravne povijesti. Zakonske odredbe i sudski registri koji datiraju iz razvijenog srednjeg vijeka daju pregled funkcioniranja cjelokupnog dubrovačkog društva i života u tom periodu. Spisi omogućuju uvid u ustroj i funkcioniranje sudstva, koje je, uz zakonodavnu i izvršnu vlast, jedno od tri temeljna elementa državne vlasti. Ovaj diplomski rad daje pregled sudstva u razvijenom srednjem vijeku te uvid u ustroj i funkcioniranje sudstva u navedenom periodu. U radu će biti dan pregled razvoja sudstva od 11. do 15. stoljeća potaknut raznim političkim okolnostima i promjenom vlasti temeljen na analizi znanstvene i stručne literature.

Glavni cilj ovog rada je prikazati i objasniti ustroj dubrovačkog sudstva u razvijenom srednjem vijeku, odnosno u 12. i 13. stoljeću. Također, rad se dotiče promjena u ustroju i djelovanju sudstva i u 14. i 15. stoljeću. Osim spomenutog prikaza, cilj rada je i opisati političke prilike u Dubrovniku u spomenutim razdobljima koje su nezaobilazni pokretač promjena u društvu.

U prvom dijelu ovog rada bit će prikazana kratka povijest dubrovačke komune u razvijenom srednjem vijeku, kao i političke okolnosti u kojima se Dubrovnik nalazio između 12. i 15. stoljeća. Navedeno pruža povijesni kontekst i prethodi glavnom prikazu ustroja i djelovanja sudstva.

Drugi dio rada opisuje ustroj i djelovanje sudstva u 12. i 13. stoljeću u Dubrovniku, bavi se dubrovačkim sudstvom izvan granica zidina te u kratkim crtama progovara o dubrovačkom pomorskom sudstvu.

Treći dio rada detaljno obrađuje Dubrovački statut iz 1272. godine, kao temeljni zbir zakona za proučavanje dubrovačke pravne povijesti srednjeg vijeka. Statut iz 1272. omogućuje nam detaljniji uvid u ustroj i djelovanje sudstva te detaljno opisuje sudske procese u tom razdoblju.

Četvrti dio rada rezerviran je za prikaz promjena u sudstvu u Dubrovniku i njegov razvoj u 14. i 15. stoljeću. Osim toga, zadnji dio rada daje uvid u dubrovačke pravne zbornika iz tog razdoblja te opisuje dubrovačko kazneno sudstvo.

2. HISTORIOGRAFSKE SPOZNAJE O TEMI RADA

Historiografski prikaz ustroja i djelovanja dubrovačkog sudstva u razvijenom srednjem vijeku donio je još krajem 19. stoljeća Konstantin Vojnović u djelu iz „Sudbeno ustrojstvo republike Dubrovačke“¹. Autor je iznio cjelokupni prikaz ustroja i djelovanja sudstva u Dubrovniku od perioda razvijenog srednjeg vijeka pa sve do pada Dubrovačke republike.

Kao temelj poznavanja sudstva u dubrovačkom srednjem vijeku jest Dubrovački statut iz 1272.² godine. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić su 2002. godine na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta Baltazara Bogišića i Konstantina Jiričeka preveli i priredili najvažnije izdanje spomenutog Statuta. Uvodnu studiju napisala je Nella Lonza.³

Među najzaslužnijima za historiografsko poznavanje teme sudstva u dubrovačkom srednjem vijeku je Nella Lonza koja je svoj cjeloživotni znanstveni rad posvetila proučavanju te teme. Autorica je, osim spomenute uvodne studije Dubrovačkog statuta iz 1272. godine, napisala i brojne druge znanstvene članke korištene u pisanju ovog rada, a to su: „Pred gosparom knezom i njegovim sucima...: Dubrovački kazneni postupci s početka XIV. stoljeća“⁴ iz 1992. godine, „Tužba, osveta, nagodba: modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku“⁵ iz 2002. godine, „Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje“⁶ iz 2003. godine i „Povlačenje svjedoka za uho: zagonetka iz dubrovačke srednjovjekovne građe“⁷ iz 2006. godine.

Također, vrijedno je spomenuti autoricu Zdenku Janeković-Römer koja je u svom djelu „Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma“⁸ iz 1999. godine pisala o političkim prilikama u dubrovačkom srednjem vijeku, kao i

¹ Konstantin VOJNOVIĆ, *Sudbeno ustrojstvo republike Dubrovačke*, Zagreb, 1891

² *Statut grada Dubrovnika*, knjiga VIII., sastavljen godine 1272., na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jiričeka, priredili i na hrvatski jezik preveli A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić. Državni arhiv, Dubrovnik, 2002

³ Nella LONZA, „Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i boljeg političkog identiteta“, *Statut grada Dubrovnika, 1272*, Dubrovnik, 2002

⁴ Nella LONZA „Pred gosparom knezom i njegovim sucima...: Dubrovački kazneni postupci s početka XIV.“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 30, 1992.

⁵ Nella LONZA, „Tužba, osveta, nagodba: modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku“. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 40, 2002.

⁶ Nella LONZA „Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje“, *Anali Dubrovnik* 41., 2003.

⁷ Nella LONZA „Povlačenje svjedoka za uho: zagonetka iz dubrovačke srednjovjekovne građe“, *Vojetov zbornik, „Med srednjo Evropu in Sredozemljem“*, Ljubljana, 2006.,

⁸ Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, *Okvir slobode: Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb-Dubrovnik, 1999.

nezaobilazne autore, Josipa Lučića i njegovo djelo „Dubrovačke teme“⁹ iz 1991. godine te Bernarda Stullia i djelo „Studije iz povijesti Dubrovnika“ iz 2001. godine.¹⁰

⁹ Josip LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, Zagreb, 1991

¹⁰ Bernard STULLI, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, Zagreb, 2001

3. DUBROVNIK U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU – POVIJESNI KONTEKST

3.1 Dubrovačka povijest razvijenog srednjeg vijeka

Dubrovačku povijest razvijenog srednjeg vijeka možemo podijeliti na dva razdoblja koja se odnose uglavnom na bizantsku i mletačku vlast nad dubrovačkom komunom.

Bizantska vlast nad gradom Dubrovnikom seže još u drugu polovicu 9. stoljeća kada je car Bazilije I. oslobodio Dubrovnik od petnaestomjesečne opsade Saracena, a Dubrovnik je tako u Bizantu našao svojevrсног zaštitnika.¹¹ Deseto stoljeće bilo je vrijeme slabljenja Bizantskog carstva što je rezultiralo spaljivanjem Dubrovnika od strane bugarskog cara Samuila prilikom pustošenja dalmatinskog područja. Bizant je nakon smrti Samuila uspio vratiti Dubrovnik pod svoju vlast.¹²

Usljedio je jačanje Mletačke republike, a samim time su Mleci sve više pretendirali na istočnu obalu Jadrana pa tako i na Dubrovnik. Najveća opasnost po Dubrovnik dogodila se prilikom mletačkog pohoda dužda Petra II. Orseola 998. ili 1000. godine, kada je u vojnom pohodu većina Dalmacije potpala pod mletačku vlast. Iako jedan ljetopis navodi kako je mletačka vojska ušla u Dubrovnik još 971. godine, ne možemo sa sigurnošću potvrditi je li Dubrovnik u to doba bio službeno osvojen od strane Mletaka.¹³

Dubrovnik se 1023. godine vraća pod bizantsku vlast, a prisutnost bizantskog stratega u Dubrovniku 1042. godine označava kako je Dubrovnik tada bio sjedište posebne vojno-administrativne regije odnosno temata.¹⁴ Dubrovnik je ponovno osvojen 1074. kada je nakratko potpao pod normasku vlast.¹⁵ Mletački napori u osvajanju Dubrovnika vidljivi su 1125. godine, kada je mletački dužd na povratku s Levanta osvojio Dubrovnik, te 1171. godine, ali se Dubrovnik stalno vraćao pod bizantsku ili normansku zaštitu.¹⁶ Dubrovčani su se borili 1081. godine na strani Normana i pomagali Robertu Guiscardu oko osvajanja bizantskog Drača.¹⁷ Usljedio je još jedno osvajanje grada, ali ovog puta od Raške i Stefana Nemanje koji je grad osvojio 1185. godine. Tada Dubrovčani u pomoć zovu Normane i s

¹¹ Robin HARRIS, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb, 2006., 29.

¹² Isto, 30.

¹³ Isto, 31.

¹⁴ Isto, 32.

¹⁵ Isto, 29.

¹⁶ Isto, 32.

¹⁷ Josip LUČIĆ, „Političke i kulturne prilike u Dubrovniku na prijelazu XII. u XIII. stoljeće“, *Dubrovačke teme*, Zagreb, 1991., 50.-86.

dinastijom Nemanjića potpisuju mirovni ugovor.¹⁸ Mirovnim ugovorima Dubrovnik se obvezao da neće teritorijalno pretendirati na otoke Korčulu i Vis u njegovom zaleđu, a time su dobili pravo na slobodnu trgovinu po teritoriju dinastije Nemanjić te slobodno i mirno uživanje i vlast nad vlastitim teritorijem.¹⁹

Postupno slabljenje bizantske vlasti označilo je i konačan kraj bizantske vlasti nad Dubrovnikom. Mleci su se vlasti nad Dubrovnikom dokopali konačno tijekom Četvrtog križarskog rata, u jeku pada Konstantinopola, odnosno Carigrada 1204., kada je prilikom povratka s pohoda mletački dužd Tommaso Morosini osvojio grad 1205. godine.²⁰ Dubrovnikom je tada vladao knez Damjan Juda okarakteriziran kao tiranin jer svoju službu nije završio nakon šest mjeseci kako je to bio običaj, nego je nastavio vladati još dvije godine.²¹ Knez Damjan Juda svoj život je okončao samoubojstvom u uroti Dubrovčana i Mlečana protiv njega.²²

Dubrovnik je pod mletačkom vlašću bio od spomenute 1205. godine pa do 1358. godine. Mlečani su Dubrovnikom zavladaali pomalo tiranski nametajući Dubrovčanima razna ograničenja u sferi trgovine i upravljanja gradom, no zauzvrat su priznavali dubrovačku komunu i dopuštali Dubrovčanima vlastitu upravu, zakonodavstvo, financije i vojsku. Također, mletačka vlast podrazumijevala je obranu grada Dubrovnika od vanjskih sila.²³ No, sve te uvjetne slobode bile su regulirane od strane kneza kojeg su Mleci postavljali „kao svojeg predstavnika i izvršitelja vlasti“.²⁴

Nakon 1205. godine i vladanja knezova u pravilu po dvije godine, Giovanni Dandolo svoju vlast je zadržao sve do 1231. godine kada je vjerojatno prognan natrag u Veneciju. Na mjesto kneza dolazi Andrija Dobranja koji iskorištava odsutnost mletačkog kneza i sklapa ugovore s talijanskim gradovima.²⁵

Takvo što bilo je neprihvatljivo za Mlečane koji u Dubrovnik na stolovanje šalju 1232. godine novog kneza s posebnim odredbama podvrgavanja Dubrovčana Mletačkoj republici. Osim ograničenja u sferi trgovine, Mlečani su zahtijevali od Dubrovčana plaćanje velikog danka, vojnu pomoć, a svake godine je 12 Dubrovčana odlazilo u Veneciju služeći mletačkom duždu.²⁶ S druge strane, Dubrovčani su oslobođeni plaćanja carine na robu iz

¹⁸ HARRIS, *Povijest Dubrovnika*, 33.

¹⁹ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 52.

²⁰ HARRIS, *Povijest Dubrovnika*, 41.

²¹ Isto, 41.- 42.

²² Isto, 42.

²³ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 56.

²⁴ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808., knjiga I (od osnutka do 1526.)*, Zagreb, 1980., 59.

²⁵ HARRIS, *Povijest Dubrovnika*, 43.

²⁶ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 60.-61.

slavenskog zaleđa čime zapravo Mleci usmjeravaju širenje trgovine Dubrovnika prema slavenskom zaleđu što je Dubrovniku osiguralo opstanak kao gradu i kao trgovačkoj sili.²⁷

Kroz cijelu povijest mletačke vlasti nad Dubrovnikom dolazi do pobuna domaće dubrovačke vlastele protiv mletačkog kneza koji je redovito bio izgnan, ali se uvijek brzo vraćao na vlast. Takvo stanje možemo uočiti još 1251. godine i 1266. godine, a prijepori su uglavnom nastali zbog knezovog vladanja ili zbog odbijanja pomoći kod vojnih zahtjeva.²⁸

Kroz 13. stoljeće Dubrovnik je bio u čestim sukobima sa srpskim vladarima, pogotovo sa Stefanom Urošem I. koji napada grad 1252. godine. Uspostavljanjem diplomatskih veza, Dubrovnik je uspio dogovoriti mir s Urošem kada je potpisao vojni savez s bugarskim carem.²⁹ Također, poznato je kako je Dubrovnik kroz cijelu povijest razvijenog srednjeg vijeka pretendirao na vlast na otoke na južnom Jadranu. Tako je 1240. godine Dubrovnik uspio dobiti otok Lastovo³⁰, neko vrijeme imao je kontrolu nad Korčulom, a 1301. godine dubrovačkoj komuni pripojen je Mljet.³¹ Najvažnije područje koje je dubrovačka komuna pridobila tijekom 13. i 14. stoljeća zahvaljujući svojim dobrim diplomatskim vještinama jest poluotok Pelješac.³²

3.2 Političko uređenje Dubrovnika u razvijenom srednjem vijeku

Dubrovnik je u razvijenom srednjem vijeku, odnosno u 12. i 13. stoljeću, imao status komune okarakterizirane kao „zajednice pravno jednakih građana - cives, koja sama sebi donosi zakone.“³³ Takva autonomija dolazi do izražaja postepeno, prilikom slabljenja bizantske vlasti na području Dalmacije i Dubrovnika.

Komuna je oblikovana tijekom 12. stoljeća prilikom uspostave zbora pučana i užeg vijeća, a termin *communitas Ragusina* prvi puta se spominje 1181. godine, dok se u kontekstu slavenskog naziva „općina grada Dubrovnika“ prvi put spominje 1215. godine.³⁴ Prema Lučiću, Dubrovnik je u 12. stoljeću bio „*communitas Ragusina*, u pravom smislu

²⁷ HARRIS, *Povijest Dubrovnika*, 46.

²⁸ Isto, 46.

²⁹ Isto, 47.

³⁰ Isto, 50.

³¹ Isto, 52.

³² Isto, 53.

³³ Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici u srednjem vijeku“, (http://www.academia.edu/7627315/Stale%C5%A1ka_uvjetovanost_vlasti_u_Dubrova%C4%8Dkoj_Republici_u_srednjem_vijeku_The_Class_and_Power_in_the_Republic_of_Dubrovnik_in_the_Middle_Ages_)

³⁴ JANEKOVIĆ-RÖMER, isto.

riječi“.³⁵ Karakteristike takve komune su: gradska autonomija koja zaobilazi crkvenu i kraljevsku vlast; izbor konzula; uprava grada u kojoj sudjeluje svo odraslo muško stanovništvo.³⁶

Prva saznanja o vrhovnom vladaru dolaze iz lokrumske isprave 1023. godine gdje se spominje *preses* kao predstojnik. Prema ispravi iz razdoblja od 1050. do 1055. godine, vrhovni vladar nosi titulu *prior*, dok se u konačnici nije ustalila titula *comes*, odnosno titula kneza, koja se prvi puta spominje u dubrovačkim ispravama iz 12. stoljeća.³⁷ Knez, kao najviši izvršni organ vlasti, sudjeluje na svim sazvanim sjednicama, odlučuje o unutarnjoj i vanjskoj politici te provodi odluke Gradske skupštine. Knez je dio vijeća, kasnije poznatog kao Malog Vijeća, prvi put spomenutog 1193.³⁸

U razdoblju komunalnog uređenja najviše političko tijelo bilo je zbor pučana, okarakterizirano kao samoupravno tijelo zajednice građana.³⁹ Navedeno političko tijelo djelovalo je kao skup svih plemića, a vodeći se spomenutom lokrumskom ispravom iz 1023. godine, takvo tijelo možemo nazvati Veliko vijeće, iako se u to doba taj naziv još nije upotrebljavao.⁴⁰ Ono što je sigurno jest to da je uz Gradsku skupštinu postojalo vijeće – *curia* – koje je u djelo provodilo odluke Gradske skupštine. Također, poznato je da je krajem 12. stoljeća, odnosno 1190. godine, Gradska skupština sa svojim vijećem brojila 60 članova.⁴¹

Osim navedenog političkog tijela, u upravljanju gradom sudjelovalo je uže gradsko vijeće sastavljeno od nadbiskupa, izabranog upravitelja grada i drugih odličnika. Uže gradsko vijeće nije bilo konstituirano, odnosno utvrđeno prema zakonu, ali je imalo veliku snagu utjecaja.⁴² Kako je Gradsko vijeće bilo sastavljeno od plemstva, taj utjecaj najviše je vidljiv prilikom postepenog nametanja volje ostalom puku.⁴³ Foretić to tijelo naziva „Skupština svega naroda“, a kasnije, jednostavno - Narodna skupština.⁴⁴ Među dubrovačkim gradskim ustanovama, također je vrijedno spomenuti notarijat gdje su djelovali notari-pisari.⁴⁵

Nadalje, poznato nam je kako se iz isprave iz 1190. godine o proglašenju slobode svetom Vlahu spominje i Vijeće mudrih iz kojeg će se kasnije razviti Vijeće

³⁵ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 68.

³⁶ JANEKOVIĆ-RÖMER, *Okvir slobode: Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, 56.

³⁷ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 52.

³⁸ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 68.-69.

³⁹ JANEKOVIĆ-RÖMER, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici u srednjem vijeku“

⁴⁰ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 53.

⁴¹ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 68.

⁴² JANEKOVIĆ-RÖMER, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici u srednjem vijeku“

⁴³ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 68.

⁴⁴ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 53.

⁴⁵ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 69.

umoljenih ili Senat.⁴⁶ Takvi „mudraci“ dobili su na važnosti jer se od njih tražilo mišljenje prilikom donošenja najvažnijih zakona.⁴⁷

Funkcija dubrovačkog nadbiskupa, je također značajna za političko uređenje Dubrovnika u razvijenom srednjem vijeku, a karakterizira ju „važna i jaka ingerencija u upravi grada“ sa svjetovnim vlastima što možemo posvjedočiti na primjeru iz 1171. godine kada je nadbiskup bio taj koji je predvodio ostalu svjetinu prilikom predaje Dubrovnika Mlecima.⁴⁸ Dubrovački nadbiskup je tako: „u važnim pitanjima odlučivao s općinskim prvacima, potvrđivao odluke Skupštine i nastupao kao predstavnik grada“.⁴⁹

Iako su u dubrovačkoj komuni u razvijenom srednjem vijeku postojali različiti organi gradske vlasti, uspostavljena je praksa da sve važne odredbe treba potvrditi zbor svih građana – „per consensum et laudamentum populi Ragusi“ odnosno po odobrenju i pristanku dubrovačkog puka.⁵⁰ Postoje različiti primjeri u povijesti dubrovačke komune kada se za određeno političko djelo traži pristanak dubrovačkog puka što znači da je „vlast morala obavještavati građane o svojim poslovima, prvenstveno financijske naravi, i o pitanjima od općeg zajedničkog interesa te tražiti od njih odobrenje, suglasnost, pravovaljanost, zakonitost.“⁵¹

Kao što je spomenuto, 1205. godine Dubrovnik je pao pod vrhovnu mletačku vlast. Poznato je kako su Dubrovčani često bili neprijateljski raspoloženi prema mletačkom knezu koji je djelovao kao vrhovni predstavnik dubrovačke komune. Mletački knez je često inzistirao na provođenju mletačke politike u Dubrovniku i njegovom zaleđu, a u slučaju njegove odsutnosti, vlast su obnašali potknezovi, odnosno *vicecomites*.⁵²

Potknezovi su najčešće bili domaći, dubrovački plemići koji su u vrijeme odsutnosti mletačkog kneza zaokretali interesne sfere prema talijanskim lukama koje su pogodovala dubrovačkoj pomorskoj politici naspram one kopnene mletačke.⁵³ Također, potkopavanje mletačkog autoriteta možemo vidjeti i na primjeru kada su se potknezovi, u knezovoj odsutnosti, nazivali konzulima, odnosno *consules Ragusini*, titulom koja je osim sudačkih konotacija imala i one vladarske (titula koja može označavati i titulu kneza).⁵⁴

⁴⁶ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 53.

⁴⁷ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 69.

⁴⁸ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 53.

⁴⁹ JANEKOVIĆ-RÖMER, *Okvir slobode: Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, 211.

⁵⁰ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 69.

⁵¹ Isto, 70.

⁵² Isto, 71.

⁵³ Isto, 71.

⁵⁴ Isto, 72.

Osim zaokretanja interesne politike prilikom izbivanja mletačkog kneza iz Dubrovnika promjene su se događale i u unutrašnjem uređenju. Kada u gradu nije bilo kneza formirala su se dva nova vijeća – Malo i Veliko vijeće, odnosno *Consilium parvum et magnum*, koja se javljaju 1235. godine prilikom izglasavanja Zakona o zabrani raskoši i velikog miraza. Nakon povratka kneza u Dubrovnik 1236. godine, Malo i Veliko vijeće se ne ukidaju, nego ostaju djelovati kao organi unutrašnje vlasti.⁵⁵

3.3 Političke prilike u Dubrovniku u 14. i 15. stoljeću

Početak 14. stoljeća, u Dubrovačkoj komuni nastavlja se tendencija otpora prema mletačkom knezu koji je tamo stolovao, u vidu „zatvaranja Velikog vijeća dubrovačke općine“.⁵⁶ Time je dubrovačka vlastela postepeno pokušavala preuzeti cjelokupnu vlast nad komunom u svoje ruke, a posljedica takve mjere je „s jedne strane, u izvanrednom jačanju pozicija nezavisnosti i ekvipariranosti Velikog vijeća dubrovačke vlastele prema mletačkom comesu (...), a s druge strane, u unutarnje političkim razmjerima, u potpunom isključenju narodnih skupština svih dubrovačkih građana (...) od svakog značajnijeg upliva u političkom i zakonodavnom životu i radu.“⁵⁷ Nakon 1358. godine, broj održanih narodnih skupština bivao je sve manji, a njihovo sudjelovanje u upravi grada postala je formalnost.⁵⁸

Dubrovnik 1358. godine Zadarskim mirom dolazi u hrvatsko-ugarsku državnu zajednicu gdje je uspio očuvati samostalnost u unutarnjim poslovima i vanjskoj politici. U toj zajednici Dubrovniku je bila pružena vojna zaštita od strane ugarsko-hrvatskih kraljeva koji su se obvezali braniti dubrovački teritorij, a Dubrovnik im je zauzvrat plaćao godišnji danak od 500 dukata i zakleo im se na vjernost.⁵⁹

Prestankom mletačke vlasti u Dubrovniku, 1358. godine, dubrovačka vlastela preuzima vlast grada u svoje ruke, a tada unutrašnje organe vlasti konačno čine Veliko i Malo vijeće i Vijeće umoljenih, odnosno Senat.⁶⁰ Veliko vijeće, kao vrhovno državno tijelo koje izglasava najvažnije zakone, sastavljeno je bilo od zakonitih muških predstavnika starijih od 18 godina.⁶¹ Time je dubrovačka vlastela osigurala primat u upravljanju cjelokupnim političkim sustavom u gradu i ona „čvrsto drži i uspijeva sačuvati svoju isključivu i ničim

⁵⁵ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 75.

⁵⁶ STULLI, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, 271.

⁵⁷ Isto, 272.

⁵⁸ Isto, 275.

⁵⁹ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 210.

⁶⁰ Isto, 75.

⁶¹ Isto, 233.

neograničenu vlast u cjelokupnom nutarnjem životu dubrovačke općine, dakle i u zakonodavnom radu svog vijeća“.⁶² Osim izglasavanja zakona, Veliko vijeće je biralo sve važne državne funkcionere, a među njima i kneza, članove Malog vijeća i i Vijeća umoljenih.⁶³ Unutarnja i vanjska politika nalazila se u domeni Vijeća umoljenih, odnosno Senata, a izvršnu vlast obnašao je knez s Malim vijećem.⁶⁴

⁶² STULLI, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, str. 272.

⁶³ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 233.

⁶⁴ Isto, 233.

4. RAZVOJ DUBROVAČKOG SUDSTVA U 12. I 13. STOLJEĆU

4.1 Ustroj dubrovačkog sudstva

Prema spisima dubrovačke komune iz 12. stoljeća, poznato je kako su funkcije koje nose sudbenu vlast u Dubrovniku funkcije suca i konzula, odnosno *judices* i *consules*. Njihove funkcije podrazumijevale su da s knezom sudjeluju u vlasti u dubrovačkoj komuni.⁶⁵ Dakle, takvo tijelo sačinjeno od sudaca i konzula s knezom čine vijeće, kasnije poznato kao Malo vijeće: „u ispravi iz 1193. godine ono se jednostavno zove *Consilium* – Vijeće, a u ispravi iz 1198. nabrojeno je deset konzula-sudaca“.⁶⁶ Prema Lučiću, „konzuli su se birali u gradsku upravu kao neka vrsta odbornika i sudjeluju u izricanju presuda“.⁶⁷

Vladajući sloj građana u dubrovačkoj komuni, kojemu je povjerena sudačka uloga, bio je plemićkog podrijetla – vlastela. Prema nekim dokumentima, vlastela je bila poznata i pod nazivom *seniores nobiles* dajući time do znanja svoj ugled i položaj. Tako se: „već u ispravama iz 11. stoljeća mogu (...) među knezovima i sucima raspoznati rodonačelnici nekih vlasteoskih obitelji, a među sucima iz 12. stoljeća, kada se ustaljuju prezimena, nalazimo brojne pretke buduće vlastele.“⁶⁸ Isto tako, poznato nam je kako se „ista imena spominju na sudačkom položaju tijekom više godina, što znači da je taj sloj građana nastojao trajno zadržati vlast i u uvjetima kada je ona bila izborna.“⁶⁹ Prema navedenom, možemo zaključiti kako je za funkciju suca u dubrovačkoj komuni bilo potrebno plemićko podrijetlo.

Zasjedanje sudaca i kneza bilo je neovisno o pučkoj skupštini, kao najvišem političkom tijelu dubrovačke komune, što nam ukazuju isprave iz 12. stoljeća. Tijekom 13. stoljeća, Vijeće kneza i sudaca osamostaljuje se i počinje djelovati kao upravno tijelo s vlastitim ovlastima.⁷⁰ Takvo Vijeće kneza i sudaca službeno se od 1235. godine naziva Malo vijeće.

Iako su suci i konzuli s knezom spojeni u Malo vijeće držali primarnu zadaću sudovanja, poznato nam je kako je i Veliko vijeće s Narodnom skupštinom, u slučajevima

⁶⁵ JANEKOVIĆ-RÖMER, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici u srednjem vijeku“.

⁶⁶ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 53.

⁶⁷ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 69.

⁶⁸ JANEKOVIĆ-RÖMER, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici u srednjem vijeku“.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Isto.

poput rješavanja sporova oko crkve sv. Kuzme i Damjana te crkve sv. Marije u Rožatu, utjecalo na donošenje presuda.⁷¹

Prema sporu oko crkve sv. Marije u Rožatu te presudama u vezi tog slučaja iz 1197. i 1198. godine, možemo zaključiti kako su u pojedinim slučajevima same isprave imale oblik presude.⁷² Nadalje, prema tom primjeru poznato nam je kako u pojedinim slučajevima sam narod dubrovačke komune, ali i nadbiskup dubrovački, imaju utjecaj u vezi donošenja pojedinih presuda.⁷³ Sličan primjer, dogodio se prilikom same presude 1198. godine u vezi spora oko crkve sv. Marije u Rožatu, gdje dubrovački nadbiskup predaje taj spor svjetovnom sudu odnosno Malom vijeću s knezom. Zanimljivo je kako Malo vijeće za spomenut spor imenuje devet arbitrarnih sudaca, a prilikom suđenja obje stranke imale su u svojoj službi odvjetnike.⁷⁴

Takvi primjeri daju naslutiti da je u Dubrovniku u razvijenom srednjem vijeku, osim svjetovnog suda, djelovao i crkveni sud. Ponovno, na primjeru isprave crkve sv. Marije u Rožatu, poznato je kako prilikom spora: „lokrumski opat oslovljava potomke i kaže kako pristaje da se spor iznese ili pred crkveni ili pred svjetovni sud, i to kod crkvenog bilo pred sud nadbiskupa bilo pred sud kaptola bilo pred crkveni sud ma gdje u cijeloj Dalmaciji bilo pred sud pape (...)“. Tumačenjem izjave možemo zaključiti da je tada u Dubrovniku postojao crkveni sud, no nedostatak izvora onemogućuje daljnja saznanja o postojanju takvog suda⁷⁵. Osim toga, isprava sadrži i zanimljivu praksu prema kojoj je bilo moguće sporove prenijeti na bilo koji sud u Dalmaciji.⁷⁶

Na razvoj dubrovačkog sudstva u razvijenom srednjem vijeku u velikoj je mjeri utjecao Dubrovački Statut iz 1272. godine u kojem će više riječi biti u kasnijem dijelu rada. Nella Lonza opisuje kako su sudstvo i odluke sudstva bile koncipirane propisanim Statutom zaključujući kako je u velikom broju slučajeva koji nisu imali zakonsko uporište, sud odlučivao samostalnim presudama.⁷⁷

Među najstarijim poznatim djelima koja govore o sudbenom ustrojstvu Dubrovnika u vrijeme dubrovačke komune i kasnije Republike jest ono Konstantina Vojnovića iz 1891. godine. Vojnović dijeli povijesno ustrojstvo sudova na dva velika razdoblja. Prvo je ono od nastanka statuta 1272. godine prema kojem je sudbena vlast spojena

⁷¹ FORETIĆ, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, 53.

⁷² Isto, 53

⁷³ Isto, 54.

⁷⁴ Isto, 54.

⁷⁵ Isto, 54.

⁷⁶ Isto, 54.

⁷⁷ LONZA, „Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i boljeg političkog identiteta“, 14.

s izvršnom u Malom vijeću sve do uspostave civilnog suda 1447. godine i kaznenog suda 1459. godine odlukama Velikog vijeća.⁷⁸ To razdoblje dijeli se na još dva manja perioda, a za ovaj rad bitan je period između 1272. pa sve do 1358. godine u kojem Mleci gube vlast nad Dubrovnikom, a kojeg Vojnović naziva *razdobljem statuta i reformacija*⁷⁹. Drugo razdoblje zahvaća period od preustroja sudova 1447. pa sve do pada Republike 1808. godine.⁸⁰

U *razdoblju statuta i reformacija*, prema Vojnoviću, prvo sudbeno tijelo grada Dubrovnika bilo je *Curia Major*, odnosno Veliki dvor sastavljen od pet sudaca, koji je bio dio Malog vijeća s knezom na čelu, a tim ustrojstvom pripadala im je cijela izvršna vlast u gradu.⁸¹ Statutarno ustrojstvo sudbene vlasti velikim je dijelom bilo pod utjecajem Mletačke republike čemu svjedoči knezova ustrajnost da sam postavlja „stožer sudačke i upravne vlasti“.⁸² Sukladno tome, u *razdoblju statuta i reformacija* cjelokupno pravosuđe bilo je sjedinjeno u jedno državno tijelo.⁸³

Broj sudaca (pet sudaca) koji su bili okupljeni oko kneza nije se mijenjao u spomenutom razdoblju. Statutarna prisega sudaca nalaže sucima suditi prema običaju grada Dubrovnika u slučaju poznatog običaja, a u slučaju kada to nije bilo moguće, suci prisežu suditi pravedno prema vlastitom mišljenju. Takva fleksibilnost suđenja omogućavala je konstantno unapređivanje područja sudstva prema potrebama tadašnje komune stavljajući kneza i suce na glas „pokretača razvitka prava“.⁸⁴

4.2 Dubrovačko sudstvo izvan granica zidina

U razvijenom srednjem vijeku, osim mogućnosti prenošenja spora na bilo koji sud u Dalmaciji, javlja se praksa da se sporovi između dva pripadnika grada rješavaju i sude u gradu iz kojeg dolazi optuženik. Tako primjerice ako Dubrovčanin tuži stanovnika Zadra, spor se rješava u Zadru, a praksa vrijedi i u suprotnom slučaju.⁸⁵ Zanimljivo je da ako se jave nesuglasice između ta dva grada u vezi održavanja sudskog procesa, takvi sporovi rješavaju se na Hvaru kod crkve sv. Marije gdje svaka strana dovodi svoje svjedoke i jednak broj sudaca.

⁷⁸ VOJNOVIĆ, *Sudbeno ustrojstvo republike Dubrovačke*, 2.

⁷⁹ Isto, 4.

⁸⁰ Isto, 3-4.

⁸¹ Isto, 4.

⁸² Isto, 5.

⁸³ Isto, 8.

⁸⁴ Isto, 9.

⁸⁵ LUČIĆ, „O pomorskim vezama Dubrovnika sa Zadrom i ostalim gradovima Dalmacije u XIII. stoljeću“, *Dubrovačke teme*, 291.

Također, ako se jedna strana ne pojavi na sudu u roku od osam dana, tada ta strana gubi proces.⁸⁶

Prilikom spora između stanovnika Dubrovnika i stanovnika ostalih dalmatinskih gradova vrijede iste pravila, no u slučaju nesuglasica mijenja se mjesto održavanja suda u mjesto Prevlaka kod Stona.⁸⁷ Takvo mjesto održavanja sudskih procesa naziva se *stanak*, a karakterizira se kao „osobita vrsta zbora, obično na pograničnom mjestu, radi razviđenja i taloženja međusobnih zapleta i razmirica dvaju plemena, dviju opština, dviju zemalja ili radi rasprave i suđenja parnica među pojedinim ljudima takvih dviju političkih jedinica“.⁸⁸

Osim stanka, u sferi sudovanja i rješavanja pravnih sporova Dubrovnika s ostalim dalmatinskim gradovima, poznat je još jedan običaj koji, kao i stanak, dolazi iz slavenskog tradicijskog područja.⁸⁹ Radi se o praksi isplaćivanja oštećenih osoba za kazneno djelo ubojstva ili smrti, poznato kao *krvarina* ili *vražba*: „godine 1262. došli su u Omiš neki Dubrovčani da plate za umorstvo dvojice Omišana i trećeg isprebijanog.“⁹⁰ Također, poznata je cijena koju su Dubrovčani morali platiti kako bi „*podmirili* smrt Omišana – 160 libara malih venecijanskih, a ukoliko ako se taj iznos ne isplati do određenog roka, potrebno je podmiriti dvostruko veći iznos.“⁹¹ Prema dubrovačkom Statutu iz 1272. godine, iznos vražde koji se morao podmiriti u slučaju ubojstva iznosio je petsto perpera.⁹²

Na navedenim primjerima zaključeno je kako su Dubrovčani poštivali razne pravne običaje i sudovanja izvan granica svojih zidina, bez nametanja svog vlastitog sistema.⁹³ Također, iz dubrovačkih veza s ostalim dalmatinskim gradovima poznato nam je korištenje, kako ih Lučić naziva – slavenskih pravnih ustanova, odnosno stanka i krvarine u rješavanju sudskih procesa.⁹⁴

⁸⁶ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 291.

⁸⁷ Isto, 291.

⁸⁸ Isto, 292.

⁸⁹ Isto, 293.

⁹⁰ Isto, 293.

⁹¹ Isto, 294.

⁹² *Statut grada Dubrovnika*, knjiga VIII., sastavljen godine 1272., na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka, priredili i na hrvatski jezik preveli A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić. Državni arhiv, Dubrovnik, 2002., str. 467.

⁹³ LUČIĆ, *Dubrovačke teme*, 296.

⁹⁴ Isto, 299.

4.3 Jurisdikcijski konzuli

Kada govorimo o dubrovačkom sudstvu u 12. i 13. stoljeću, nezaobilazna funkcija koju treba spomenuti jest funkcija konzula suca, odnosno jurisdikcijskih konzula. Vodeći se dubrovačkim građanskim i kaznenim zakonodavstvu konzuli su bili sudački autonomni u sferi trgovačkih zajednica. Primarna zadaća konzula suca bila je očuvati dubrovačke trgovinske interese izvan dubrovačkih zidina, odnosno u balkanskom zaleđu.⁹⁵

Prvi konzuli suci u službi dubrovačke komune pojavili su se početkom 13. stoljeća, a „osim što su pružali zaštitu zajednici trgovaca pred lokalnim vlastima, rješavali su i njihove međusobne sporove, zbog čega se često nazivaju *sucima trgovaca*“.⁹⁶

4.4 Dubrovačko pomorsko sudstvo

Ugovori dubrovačke komune u 12. i 13. stoljeću s drugim gradovima na Mediteranu dobar su pokazatelj razvijenog dubrovačkog pomorstva i dobrih trgovačkih odnosa s ostalim gradovima od istočne i zapadne obale Jadrana pa sve do sjeverne obale Afrike i Levanta.⁹⁷

O razvoju dubrovačkog pomorstva u razvijenom srednjem vijeku najviše saznajemo iz dvije kodifikacije zakona. Prva kodifikacija, odnosno VII. knjiga Dubrovačkog Statuta iz 1272. godine, sadrži sakupljene propise i zakone prije tog vremena, dok druga kodifikacija, koja datira iz 1277. godine, sadrži carinske zakone⁹⁸ i naziva se *Liber statutorum doane*.⁹⁹ Statut iz 1272. godine u svojoj sedmoj knjizi kroz 66 članaka detaljno opisuje sva prava i propise koje se odnose na pomorstvo - od propisa za sigurnu plovidbu, opremu broda, zakon o teretu, prava mornara i slično.¹⁰⁰ Kasniji kodificirani zbornici u kojima su zabilježene razne odredbe o dubrovačkom pomorstvu su *Liber omnium reformationum* (1300.-1410.), *Liber viridis* (1358.-1460.) i *Liber croceus* (1460.-1499.).¹⁰¹

Iako je pomorstvo u dubrovačkoj komuni bila najvažnija grana gospodarstva, nije poznato je li Dubrovnik imao uspostavljen zaseban pomorski sud. Umjesto toga, sva pitanja i sporovi u sferi pomorstva i pomorske trgovine rješavao je Građanski sud¹⁰², odnosno

⁹⁵ Gordana VENIER „Konzuli i konzularna služba Dubrovnika (komune) i Dubrovačke republike u Balkanskom zaleđu“ *ZPR* 4, 2014., 277.

⁹⁶ Isto, 276.

⁹⁷ STULLI, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, 190.

⁹⁸ Isto, 190.

⁹⁹ LONZA, „Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i boljeg političkog identiteta“, 20.

¹⁰⁰ STULLI, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, 190.

¹⁰¹ Isto, 195.-197.

¹⁰² Isto, 252.

Malo vijeće. Možemo zaključiti kako je vladajućem sloju dubrovačke vlastele, koji je sjedio u Vijećima i Senatu, bilo od velike važnosti da zadrže primarnu ulogu u sudskoj vlasti: „ni bratovštine pomoraca, ni drugi ekonomski i društveni faktori nisu uspjeli izmijeniti taj centralistički sudski sistem, preko kojeg su vladajuća vlastela, kao i preko pisanih zakona, držala u ruci glavni regulator pravnog života.“¹⁰³

Osim toga, u ovakvim slučajevima, gdje ne postoji zaseban sud za rješavanje određenih sudskih sporova, a čija praksa je poznata u većini gradova i država razvijenog srednjeg vijeka, postoji mogućnost upotrebe arbitražnog sudovanja.¹⁰⁴ Arbitražno sudovanje omogućuje iznošenje predmeta arbitrima koji izriču presudu i time otklanjaju nadležnost odgovornog suda.¹⁰⁵

U razvijenom srednjem vijeku, mediteranski gradovi čija je primarna gospodarska djelatnost bila pomorstvo i pomorska trgovina imali su uspostavljene pomorske sudove, a samim time zaslužni su za formiranje pomorskog običajnog prava.¹⁰⁶ Praksa pomorskog sudstva mediteranskih gradova nalagala je da se svake godina za potrebe sudovanja izabiru dva konzula i jedan sudac koji je po zanimanju morao biti pomorac. Sudska nadležnost konzula vodila se po odredbama pomorskih običaja i Statuta, a prije donošenja presude, konzuli su se morali posavjetovati s pukom grada u vezi područja trgovine i pomorstva.¹⁰⁷

Također, poznato je da je jedino Zadar od dalmatinskih gradova imao pomorski sud uspostavljen još u 13. stoljeću pod nazivom *Curia consulum et maris*. Ustrojstvo tog suda činilo je tri suca s kancelarom, kojeg je na šest mjeseci biralo Veliko vijeće.¹⁰⁸

¹⁰³ STULLI, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, 252.

¹⁰⁴ Isto, 252.

¹⁰⁵ Isto, 252.-253.

¹⁰⁶ Isto, 247.- 248.

¹⁰⁷ Isto, 248.- 250.

¹⁰⁸ Isto, 250.

5. DUBROVAČKI STATUT IZ 1272. GODINE

Dubrovački statut iz 1272. godine najvjerodostojniji je i najopsežniji dokument poznavanja unutarnjeg i vanjskog političkog uređenja grada Dubrovnika u razvijenom srednjem vijeku, ali i kasnije. Prema Lonza, kasnije verzije Statuta, odnosno redakcije kojim se sadržaj Statuta proširuje, datiraju iz iste godine poznatije pod nazivom *redakcija A* te službeni prijepis iz sredine 14. stoljeća kao *redakcija C*.¹⁰⁹ Također, postoje različiti prijepori oko različitih redakcija Statuta koje su nastajale sukladno radu na dokumentu. Tako, Lonza navodi autore Balda Bogišića i Konstantina Jiričeka koji su „olako nazivali novom redakcijom svaki tip rukopisa, bez obzira jesu li preinake teksta bile bitne“ te Bernarda Stullia koji je razlučio točne preinake od samih prijepisa zaključujući da redakcije D i E zapravo ne postoje.¹¹⁰

5.1. Odredbe i propisi prije izrade Statuta

U 12. i 13. stoljeću u Dubrovniku se javila potreba za reguliranje pravnih pitanja. Nella Lonza navodi jedan od takvih razlog koji je naveden u ispravi iz 1235. godine čime se pokazala potreba za kreiranjem normi i pravila koje bi se ustalile u budućnosti:

„neki Dubrovčani kupili su brod od omiških gusara; dubrovačke su im vlasti naredile da ga vrate i od takvih rabota odustanu, prijeteći im vrlo ozbiljnim sankcijama; istodobno su odredile da će takva kazna snaći svakoga onog tko bi kupio brod od Omišana ili drugih gusara.“¹¹¹

Te norme bile su pod utjecajem Mletačke republike pod čijom se indirektnom upravom nalazio Dubrovnik. S obzirom na to da je Mletačka republika bila u političkom sukobu s ostalim europskim silama tog vremena, poput talijanskih komuna, Mleci su inzistirali na provođenju svog vlastitog sustava zakona što je na poslijetku utjecalo i na izradu Dubrovačkog Statuta.¹¹² Takva podložnost u pravnim pitanjima događala se kod svih gradova koji su priznali mletačko vrhovništvo – statuti su se slali u na pregled u Veneciju gdje su se odobravale kodifikacije i zakoni.¹¹³

Prije izradbe Statuta, u Dubrovniku su na snazi bile različite pravne odredbe poznatije kao *naredbe* (bandum, bannum), *zapovijedi* (preceptum) i *javne isprave* koje još

¹⁰⁹ LONZA, „Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i boljeg političkog identiteta“, 21.

¹¹⁰ Isto, 21.

¹¹¹ Isto, 16.

¹¹² Isto, 18.

¹¹³ Ivan BEUC, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb, 1985., 138.

možemo nazvati i *predstatutarni propisi*.¹¹⁴ Takvi akti imali su oblik notarske isprave koja je bila pisana na zasebnom listu, a od sredine 13. stoljeća javlja se potreba za sistematizacijom tih zakona u sadržajne cjeline što je, među ostalima, jedan od razloga pojave Dubrovačkog statuta iz 1272.¹¹⁵ Primjerice, različite odredbe zabranjivale su pašu stoke izvan zidina grada, prometovanje s otocima i odbijanje stražarske dužnosti tijekom ratnog stanja. Isto tako, strogo se kažnjavala krađa iz tuđih vinograda, a jedna od sačuvanijih odredbi je „Propis o mirazu i piru“, odnosno *Ordo de dotibus et nuptiis* koja je zabranjivala raskoš svadbenih pirova.¹¹⁶

5.2. Izrada i koncept Dubrovačkog Statuta

Direktan razlog izrade Dubrovačkog Statuta, kako navodi Lonza, a koji govori i o stanju u sudskoj praksi prije izradbe Statuta, može se iščitati iz *proemija*, odnosno uvoda u Statut: „pravne odredbe bile su razasute, proturječne, nepotpune i nejasne pa je zbog toga dolazilo do prijepora i teškoća u sudskoj praksi“.¹¹⁷ Takvo što rezultiralo je prikupljanjem i oblikovanjem svih zakonskih odredbi i propisa izdanih do tog vremena i težnji da se ti propisi ujedine u jedan jedinstveni zakonski skup odnosno Statut grada. Dakle, Dubrovački Statut nije novopisan dokument, već zbir svih prijašnjih odredbi i propisa, a sukladno tome, primjena tog Statuta jednostavno upućuje „na to koji izvor treba primijeniti za slučaj sadržajnog sukoba normi različite prirode, uspostavljajući hijerarhiju pravnih izvora.“¹¹⁸

Kao i svaki drugi Statut i dubrovački Statut bio je podložan promjenama i redakcijama koje su već spomenute, a na to je utjecao općenit razvoj dubrovačke komune - od sfera javnog života do unutrašnjih i vanjskih političkih pitanja. Tako nam je poznato kako uvod Statuta sadrži dijelove drugih zakonskih spisa koji su kasnije dodani originalu poput dubrovačkih carinskih propisa, odnosno *Liber statutorum doane* iz 1277. godine, a sadrži i dijelove proemijima, odnosno uvoda Ižulskog, Bračkog i Hvarskog statuta iz 14. i 15. stoljeća.¹¹⁹

Nije poznato koja osoba ili koje osobe stoje iza cjelokupne izrade Statuta, no poznato nam je da je Statut koncipiran u osam različitih knjiga gdje svaka knjiga nosi određenu tematiku. Prva knjiga odnosi se na privilegije i obveze dubrovačkog kneza i

¹¹⁴ LONZA, „Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i boljeg političkog identiteta“, 16.

¹¹⁵ Isto, 48.

¹¹⁶ Isto, 17.

¹¹⁷ Isto, 19.

¹¹⁸ Isto, 14.

¹¹⁹ Isto, 20.

njegovih činovnika i uređuje pravni položaj crkve. Druga knjiga sadrži zakletve koje su gradski službenici, a među njima knez, suci, članovi Vijeća i ostali službenici, trebali prisegnuti prilikom stupanja u određenu službu. Treća knjiga opisuje ustroj sudova i sudskog postupka. Četvrta knjiga, koja se smatra najsystematiziranijim dijelom Statuta, bavi se obiteljskim pravom i sustavom nasljeđivanja. Peta knjiga utvrđuje prava na nekretnine i agrarnu djelatnost. Šesta knjiga bavi se kaznenim pravom, njegovim provođenjem te raznim odredbama o krijumčarenju. Sedma knjiga utvrđuje zakone pomorstva i plovidbe. Također, smatra se da je originalan Statut iz 1272. godine sadržavao samo prvih sedam knjiga, dok je zadnja, osma, dodana naknadno i sadrži nove odredbe po pitanju raznih stvari.¹²⁰

Nadalje, poznato je kako najstarija verzija dubrovačkog Statuta izrađena 1272. godine nije sačuvana u originalnom obliku, već se kao najstariji prijepis Statuta vodi onaj iz 1349. godine, a autori Bogišić i Jiriček nazivaju navedeni prijepis *redakcija B*. Još jedna značajna promjena u sadržaju Statuta dogodila se 1358. godine, a nazivamo ju *redakcija C*, gdje su se promjene u Statutu događale pod političkim okolnostima prestanka mletačke vlasti u Dubrovniku. Statut se također nadopunjavao u periodu između 1358. do 1408. godine, što je rezultiralo autentičnim prijepisom iz 1437. godine po napatku Malog vijeća u Dubrovniku.¹²¹

Zaključno, „Dubrovački statut nosi dakle i biljeg mletačke vlasti i pečat europskog prava, a podlogu mu - dakako - donosi ono pravo koje se negdje od kraja XII. do potkraj XIII. stoljeća postupno taložilo u dubrovačkoj komuni, u pisanom i običajnom obliku.“¹²²

5.3. Prisege sudskih funkcionera prema Statutu

Druga knjiga dubrovačkog Statuta sadrži prisege različitih nositelja dužnosti u dubrovačkoj komuni, od glavnih gradskih funkcionera pa sve do raznih funkcija i dužnosti u gospodarstvu.¹²³

Prisega sudaca četvrti je članak u drugoj knjizi gdje sudac priseže da će „suditi bez himbe, prema običaju grada Dubrovnika“. Ako sudac nije upoznat s običajem grada prema kojem treba presuditi u sudskom slučaju, zaklinje se da će suditi prema čistoj savjesti. Zanimljivi odlomci prisege govore da se sudac zaklinje da neće izreći presudu optuženiku u vrijednosti iznad pet perpera, što govori o velikoj vrijednosti tog iznosa u to doba, te dio

¹²⁰ LONZA, „Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i boljeg političkog identiteta“, 23.

¹²¹ Isto, 27.

¹²² Isto, 20.

¹²³ *Statut grada Dubrovnika, 1272*, knjiga II, 131.

kojim sudac priseže da će „iskreno izbjegavati odlaženje na piće radi spletke s bilo kojim, s bilo kojom i na bilo koji način, po vrtovima ili po krčmama.“ Također, u prisezi je vrlo izražena podčinjenost sudaca knezu, ali i mletačkoj vlasti, gdje je gotovo svaka presuda oblikovana prema volji kneza: „bit ću vjeran gospodinu duždu mletačkom dok budem živ, i obvezan sam na vjernost gospodinu našem knezu prema odredbama kapitulara ili prisezi vjernosti (...)“.¹²⁴

Prema prisegama odvjetnika saznaje se kako odvjetnici također prisežu zastupati i predstavljati stranku prema običajima grada. Odvjetnici prisežu da neće zastupati niti pomagati nekom od prijatelja ni pripadniku šire obitelji, što uključuje „brata, šurjaka, rođaka, zeta ili nećaka, bratova ili sestrina sina.“¹²⁵ Također, poznata je plaća odvjetnika koji je dobivao jedan groš po postupku. Osim toga, odvjetnicima je bilo zabranjeno jesti i piti „od onih što imaju postupak pred sucima.“¹²⁶

5.4. Sudovanje i sudski procesi prema Statutu

Treća knjiga dubrovačkog Statuta sadrži sve propise i zakone koji vrijede za sudovanje. Odmah iz prvog članka „O sudbenom redu i rokovima koji se daju u postupcima“ saznajemo tijekom sudskog procesa, a prema njemu „ako neki Dubrovčanin naumi pokrenuti spor protiv drugog Dubrovčanina, neka prvo dođe pred gospodina kneza ili onoga koji ga bude zamjenjivao“.¹²⁷

Nadalje, u članku slijedi kako knez tada izdaje nalog za optuženika koji se mora pojaviti „pred njima“, odnosno pred knezom i sucima, gdje može zatražiti odgodu od osam dana. Nakon isteka odgode, optuženik se mora ponovno pojaviti pred sudom i tražiti odvjetnika kojeg može sam izabrati po isteku odgode. Odvjetnik nije bio primoran prihvatiti slučaj ako nije htio. Također, iz članka saznaje se kako je optuženik mogao odbiti „sud gospodina kneza“, a prema Statutu tada su se birali vanjski suci koji su morali biti odobreni od obje stranke.¹²⁸ Kasnije, iz trećeg članka iste knjige, saznaje se kako vanjski suci moraju strankama prilikom preuzimanja tog spora odrediti mjesto i vrijeme suda, a vanjski suci sude i donose presudu prema dubrovačkom običaju.¹²⁹

¹²⁴ *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, knjiga II., 131.-133.

¹²⁵ Isto, 137.

¹²⁶ Isto, 139.

¹²⁷ *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, knjiga III, 185.

¹²⁸ Isto, 185.

¹²⁹ Isto, 189.

Drugi članak treće knjige Statuta pod nazivom „O onima koji mogu odbiti suce“ navodi kako i tužitelj i tuženik mogu odbiti suce, ako imaju razloga za to. Članak nadalje navodi Zakon o odbijanju suca koja datira iz 1314. godine.¹³⁰ Kao što je poznato, Statut grada Dubrovnika datira iz 1272. godine pa se ovdje zasigurno radi o naknadnom upisu. Prema tom zakonu, zabranjeno je odbiti suce ako se radi o „sporu oko neke daće, općinske carine ili poreza Svete Marije i ribarnice, ili oko bilo koje druge daće ili općinske carine“.¹³¹

O sudskim sporovima koji se vode između osoba povezanih rodbinskim ili vjenčanim vezama govori se od V. do X. članka treće knjige. Tako u V. članku saznajemo kako braća koja imaju dva različita roditelja mogu zatražiti suđenje izvan Dubrovnika, dok VI. članak zabranjuje da roditelju svoju djecu ili obratno tuže izvan granica Dubrovnika. Isto tako, VII. članak navodi kako žena koja je optužena prilikom izbivanja njezinog muža iz grada može zatražiti odgodu spora, no zabranjeno joj je samoj ulaziti u spor bez muževe suglasnosti.¹³² Prema VIII. članku, saznajemo kako sin „pod očevom vlašću“ nije dužan odgovarati pred sudom u očevoj odsutnosti, a IX. i X. članak navode kako knez daje odgode suđenja, ako optuženik za odvjetnika uzme nekog od člana uže obitelji, a taj odvjetnik je na putu.¹³³

XI. članak navodi da ako se optuženik ne pojavi, odnosno ako se ogлуši tri puta na sudski poziv, spor je presuđen u tužiteljevu korist. Takvo što u članku vrijedi za slučajeve spora oko nekretnine, a posljedično tužitelj dolazi u posjed nekretnine optuženika ili iznosa novca ili se tužitelju iznos refundira u optuženikovim stvarima.¹³⁴

O vrlo zanimljivom pravu optuženika, koje se spominje kroz cijelu treću knjigu Statuta, govori XII. članak, a to je pravo optuženika da se pred sudom baci na zemlju: „tuženiku dopuštamo, ako to izabere, da se baci na zemlju, a kad se baci na zemlju, taj nije obvezan odgovarati.“¹³⁵

O odgodama sudskog spora koje optuženik može zatražiti, a najčešće se radi o slučaju u kojem se optuženik spremio na putovanje i slučajevima povezanim s izbivanjem iz grada, govori se od XII. do XVII. članka.¹³⁶ O odgodi suđenja se također raspravlja u XLIV. članku gdje je spomenuta odgoda zabranjena, ako se sudski spor vodi za manje od jednog

¹³⁰ *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, knjiga III., 187.

¹³¹ Isto, 187.-189.

¹³² Isto, 191.

¹³³ Isto, 193.-195.

¹³⁴ Isto, 195.

¹³⁵ Isto, 195.

¹³⁶ Isto, 197.-201.

perpera, a u slučaju sudskog spora u vezi trgovačke robe, odgoda se ne može dobiti, ako je netko tužen za robu u vrijednosti manjoj od pet perpera.¹³⁷ Isto tako, prema članku XLV., ako optuženik dobije odgodu na dubrovačkom sudu, ta odgoda mu vrijedi i na drugom sudu.¹³⁸

Članci od XIX. do XXII. uređuju sudske odnose Dubrovčana sa strancima. U člancima se spominje stanak kao mjesto održavanja sudskog spora Dubrovčana i Dalmatinaca i iz njih saznajemo kako optuženi Dubrovčanin nije dužan odgovarati strancu prije stranka, a ako Dubrovačka općina stanak procijeni kao nepotreban, a stranac optuženog Dubrovčanina ponovno pozove na stanak, optuženi je primoran pojaviti se na stanku.¹³⁹ Također, iz XX. članka saznajemo kako Dubrovčanin, ako želi, ima pravo na stanak poslati svog zastupnika „da umjesto njega podnese tužbu i obavlja sve što se odnosi na parnicu.“¹⁴⁰

O ispravama koje sadrže različite naknade i postotak od 20% na teret optuženog raspravlja se u člancima od XXII. do XXV.¹⁴¹ U člancima XXVII. i XXXI. govori se o odnosu svjetovnjaka i klerika u sudskom procesu gdje se navodi da se klerici na svjetovnom sudu moraju ravnati prema istim pravilima kao i ostali svjetovnjaci te mogu obnašati ulogu svjedoka u sporovima.¹⁴²

O odnosu i ulogama svjedoka u sudskim sporovima govori se u člancima XXVII. do XXXVI.¹⁴³ Članak XXVIII. zabranjuje dovođenje lažnih svjedoka na sud i za taj čin onaj koji dovede takvog svjedoka mora platiti kaznu „u visini onog iznosa zbog kolikoga ih je doveo“¹⁴⁴, a svjedoke, prema članku XXIX., mora istaknuti barem jedna stranka, osim u slučaju spora oko nekretnine gdje mogu svjedočiti i „nenaznačeni svjedoci.“¹⁴⁵ U slučaju spora, a prema članku XXXVI., gdje su svjedoci otac ili majka optuženika, navodi se kako jedino otac ima pravo svjedočiti na sudu, dok je majkama bilo zabranjeno biti svjedokom jer su, kako se navodi u članku – žene.¹⁴⁶ Članak XXXIII. donosi odredbu prema kojoj u slučaju kaznenog djela, a prema kojoj bi optuženik bio smaknut ili osakaćen, više ne vrijedi stara odredba koja je određivala kako je u slučaju takvog spora dovoljan samo jedan svjedok, već su potrebna najmanje dva svjedoka. U slučaju ostalih sporova, navodi se kako ostaje vrijediti pravilo jednog svjedoka.¹⁴⁷

¹³⁷ *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, knjiga III., 215.

¹³⁸ Isto, 217.

¹³⁹ Isto, 201.

¹⁴⁰ Isto, 203.

¹⁴¹ Isto, 205.

¹⁴² Isto, 207.

¹⁴³ Isto, 207.-211.

¹⁴⁴ Isto, 207.

¹⁴⁵ Isto, 207.

¹⁴⁶ Isto, 209.

¹⁴⁷ Isto, 209.

Poznata nam je zanimljiva praksa označavanja svjedoka u Dubrovniku u razvijenom srednjem vijeku. Naime, kada je osoba htjela označiti nekog kao svjedoka u nekom od slučajeva jednostavno ga je povukla za uho. Takav svjedok naziva se *testis assignatus*. Primjerice „u zapisu od 26. studenog 1296. registriran je iskaz svjedoka da je neki Radovec preuzeo jamstvo za dugove svoga sina, koje je prijetio utjerati Marko de Bobalio. Svjedok Marin iskazao je pred sudom da ga je Marko označio za svjedoka tako što mu je dodirnuo uho: «Et de hoc fui testis assignatus per dictum Marcum et tactus per auriculam»“.¹⁴⁸ Takva praksa bila je važna za sudski proces jer „u 13. stoljeću dubrovačko je pravo davalo veliku važnost «označenim svjedocima», dapače, u građanskim sporovima jedino su njihovi iskazi bili valjani i imali pravnu snagu.“¹⁴⁹

Prema XXXVII. članku, ako se spor vodi u vezi nekretnine, presuda suda se mora zapisati prije nego se ona izrekne, a XXXVIII. članak navodi kako troškove suda plaća optuženik, osim u slučaju kaznenog djela, kada troškove suda plaća tužitelj.¹⁵⁰

Da je vino bilo piće od velike važnosti u dubrovačkoj komuni govori članak XXXIX. prema kojem se vlasniku vina koji proda to piće krčmaru ili krčmarici, a za to dobije premali iznos novaca, vjeruje na riječ.¹⁵¹ Isto tako, o sporovima povezanim s vinom i krčmarenjem govori članak XL. koji uređuje davanje vina na vjeru. Tako se krčmaricama vjeruje na riječ u slučaju spora. No, spomenuti XL. članak je nadopunjen 1332. godine te se navodi kako se navedena odredba ukida: „neka se nijednoj krčmarici ne vjeruje na riječ protiv neke osobe, osim do dvanaest groša.“¹⁵²

O obliku oporuke govori XLI. članak prema kojem dotični treba imati minimalno dva vjerodostojna svjedoka prilikom pisanja oporuke, a u protivnom je takva oporuka bezvrijedna.¹⁵³ Prema XLII. članku, ako se oporuka napiše izvan grada Dubrovnika, svjedocima je po povratku u grad dan rok od trideset dana da prijave oporuku.¹⁵⁴

Najduži članak treće knjige statuta je članak XLVI. pod nazivom „O aptagima“. Aptagi¹⁵⁵ možemo shvatiti kao vrstu sudske pristojbe koja se dogovara između kneza i

¹⁴⁸ Nella LONZA „Povlačenje svjedoka za uho: zagonetka iz dubrovačke srednjovjekovne građe“, *Vojetov zbornik*, „Med srednjo Evropu in Sredozemljem“, Ljubljana, 2006., 444.

¹⁴⁹ Isto, 444.

¹⁵⁰ *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, knjiga III., 211.

¹⁵¹ Isto, 211.

¹⁵² Isto, 213.

¹⁵³ Isto, 213.

¹⁵⁴ Isto, 215.

¹⁵⁵ prema internetskom portalu Leksikografskog zavoda Miroslava Krležije pojam **aptagi** definira se: „u dubrovačkom srednjovj. pravu (i pravu južnodalm. gradova), vrsta izvršne isprave koja se pohranjuje u grad. kancelariji. To je apstraktna isprava o novčanoj tražbini ili prijenosu prava vlasništva, za vjerovnika pogodnija

dužnika u slučaju kada se dvije strane ne mogu dogovoriti o vraćaju duga. U tom slučaju knez je obvezan donijeti odluku u korist onoga koji ima primiti dug, primajući za aptagi onoliko koliko onaj koji ima primiti dug htjedne dati na ime aptagi.“¹⁵⁶

O sudskim običajima Dubrovčana s pripadnicima ostalih gradova i teritorija raspravlja se u člancima od XLIX. do LVII., a to su običaji sa Zadranima (članak XLIX.), Šibenčanima, Trogiranima, Omišanima i Splitsanima (članak L.), podanicima Humske kneževine (članak LI.), bosanskim podanicima (članak LII.), raškim podanicima (članak LIII.), zetskim podanicima (članak LIV.), gradovima gornje Dalmacije (članak LV.), gospodarima slavenskih krajeva (članak LVI.) i sa Slavenima (članak LVII.)¹⁵⁷

Treća knjiga Statuta završava odredbom članka LVIII. prema kojoj svaki Dubrovčanin koji u nekoj parnici u Dubrovniku ili izvan njega dobije roba ili robinju ima pravo odvesti robove doma bez ikakvih obveza prema knezu i dubrovačkom Sudu.¹⁵⁸ Završna tri članka, LIX., LX., LXI., koji nemaju naslov, datiraju iz 14. stoljeća i odnose se na prava i obveze dužnika i vjerovnika.¹⁵⁹

5.5. Osmo knjiga Statuta iz 1272.

Osmo knjiga Statuta, za koju se smatra da je naknadno napisana, također sadrži prisege kneza i gradskih funkcionera. Osim toga, u člancima III., IV. i V., funkcije sudaca i odvjetnika još više su specificirane.

Iz osme knjige Statuta saznajemo kako na većoj važnosti u području sudova dobiva „zamjenik gospodina kneza“. Knezov zamjenik ima primarnu ulogu suca u Malom sudu sa sucima u sporovima do pet perpera.¹⁶⁰ Prije spomenute prisege suca iz druge knjige Statuta, navodi se kako suci prisežu suditi uz „gospodina kneza ili onog tko bude zamjenjivao“¹⁶¹, dok prisega iz osme knjige Statuta (navod u članku II.) više ne spominje primarnu ulogu kneza u sporovima do pet perpera: „prisežem na sveta Božja evanđelja da ću u dobroj vjeri, bez prijevare i zle namjere, sa zamjenikom gospodina kneza suditi sve parnice

od obične isprave. Mogla se odnositi i na akcesornu obvezu (jamstvo, ugovornu kaznu). Također, naziv za posebni (skraćeni) izvršni postupak koji se na njoj temelji i za odgovarajuću pristojbu.“

Internetski izvor: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=3458>

¹⁵⁶ *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, knjiga III., 217.

¹⁵⁷ Isto, 223.-233.

¹⁵⁸ Isto, 235.

¹⁵⁹ Isto, 223.- 239.

¹⁶⁰ *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, knjiga VIII., 415.

¹⁶¹ *Statut grada Dubrovnika, 1272.* knjiga II., 131.

koje će se trebati preda mnogom voditi do vrijednosti od pet perpera (...).¹⁶² Zaključujemo kako je nakon 1272. godine u Dubrovniku uspostavljen Mali sud koji rješava sudske sporove u vrijednosti do pet perpera, a u kojem glavnu riječ vodi knezov zamjenik s izabranim sucima. Iz daljnjih članaka saznaju se pojedinosti Malog suda.

Tako je iz III. članka poznato da se svake godine u Malom sudu biraju tri suca koji, uz knezova zamjenika, rješavaju sudske sporove do pet perpera. Članak IV. navodi kako „suci koji u određeno vrijeme budu izabrani u Mali sud, moraju sve suditi sa zamjenikom gospodina kneza“. Također, u istom članku navodi se kako u slučaju sporova izvan grada, kao što su sporovi o vinogradima, zemljištima i međama, a u vrijednosti do 10 perpera, suci su primorani tamo obaviti očevid i presuditi za što dobiju „četrdesetinu“. ¹⁶³

Na Malom sudu su, uz knezova zamjenika i suce, a prema članku V., obitavala dva odvjetnika od kojih je svaki zastupao svoju stranu. Također, saznajemo kako za svaku parnicu vođenu na Malom sudu odvjetnici ne dobivaju od stranke više pola groša i sa strankom im je, do kraja parnice, zabranjeno jesti i piti.¹⁶⁴ Članak VI. navodi vrijeme odgode koje mogu stranke dobiti na Malom sudu i ono se kreće prema vrijednosti parnice. Tako spor u vrijednosti do jednog perpera nema vremena odgode nego optuženik mora odmah odgovarati, tri dana odgode dobivaju pak parnice u vrijednosti od jednog do dva perpera, dok osam dana odgode vrijedi za parnice od dva do pet perpera.¹⁶⁵

¹⁶² *Statut grada Dubrovnika, 1272.* knjiga VIII., 415.

¹⁶³ Isto, 417.

¹⁶⁴ Isto, 417.

¹⁶⁵ Isto, 419.

6. RAZVOJ DUBROVAČKOG SUDSTVA U 14. I 15. STOLJEĆU

6.1. Promjene u sudstvu u Dubrovniku i njegov razvoj u 14. i 15. stoljeću

Do promjena u području sudske djelatnosti dolazi tijekom 13. i 14. stoljeća. Tada se sudska djelatnost, odvojila od općih poslova upravljanja, a knez je imao središnju poziciju u sudskom vijeću sve do 15. stoljeća: članovi Malog vijeća koji su se bavili suđenjem nazivali su se *iudices*, a kada su se sastajali radi rješavanja kaznenih i građanskih predmeta, to se tijelo nazivalo *Curia maior* ili *Curia minor*.¹⁶⁶ *Curia maior*, odnosno Veliki sud u svojoj nadležnosti imao je građanske i kaznene sudske sporove u vrijednosti od 5 perpera na više.¹⁶⁷ Sporove u vrijednosti ispod 5 perpera, spomenuto je, rješavao je Mali sud, odnosno *Curia minor*.

Jedna od funkcija u dubrovačkom sudstvu na početku 14. stoljeća je knežev pomoćnik, odnosno *socius* ili *miles*. Njegova zadaća je bila zamijeniti kneza u manjim sudskim dužnostima, primjerice u vođenju manjih sporova s Malim sudom ili vođenje saslušavanja svjedoka. Također, jedna od funkcija u sudstvu bila je funkcija kancelara koji je bio zadužen za upise kaznenih i svih ostalih presuda.¹⁶⁸

Tek su se u 15. stoljeću pojavile zasebne institucije pravosuđa prilikom utemeljenja Građanskog suda 1416. godine (*Curia consulum causarum civilium*) i oblikovanja Kaznenog suda 1456. (*Sex iudices de criminali*).¹⁶⁹ Iz navedenog zaključujemo kako sudska djelatnost u srednjovjekovnom Dubrovniku sve do 15. stoljeća nije imala zasebna sudska tijela, što se promijenilo osnivanjem Građanskog i Kaznenog suda.

6.2. Dubrovački pravni zbornici u 14. i 15. stoljeću

Spomenuto je kako je Dubrovački statut iz 1272. najvažnija kodifikacija zakona u razvijenom srednjem vijeku u Dubrovniku. Nakon 1272., pa sve do kraja 18. stoljeća, svi donešeni zakoni

¹⁶⁶ Nella LONZA „Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 41., 2003., 47.

¹⁶⁷ Nella LONZA „Pred gosparom knezom i njegovim sucima...: Dubrovački kazneni postupci s početka XIV.“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 30, 1992., 30.

¹⁶⁸ Isto, str. 35.

¹⁶⁹ LONZA, „Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje“, 48.

i odredbe upisivale su se i sljedeće u zbornike dubrovačkih zakona koji se smatraju nastavcima tog Statuta - *Knjigu reformacija, Zelenu knjigu* te *Žutu knjigu*.¹⁷⁰

Sukladno širenju teritorija dubrovačke vlasti na okolna područja, primjerice na područje Stona i Stonskog rata u prvoj polovici 14. stoljeća¹⁷¹, javila se potreba za sistematizacijom svih zakona koji su vrijedili i za ta područja. Iz tog razloga je 1408. i 1409. godine osnovan novi zakonski zbornik pod imenom *Liber Viridis*.¹⁷² Taj zbornik opisan je kao „najvažnija mjera u pravcu uređivanja dubrovačkog zakonodavstva“¹⁷³, jer osim što je u njemu navedeno gotovo cijelo dubrovačko zakonodavstvo od 1358. do 1408. godine, zbornik popunjava neke od praznina koje su vidljive u Dubrovačkom statutu i *Knjigi reformacija*.¹⁷⁴ *Liber Viridis* značajan je također i zbog težnje „da se izbjegnu ranije greške, te ostvari i za budućnost stalan red i preglednost, u krajnoj liniji, u cijelom opusu dubrovačkih pisanih zakona.“¹⁷⁵ U *Liber Viridis* uvršteni su svi zakoni sve do 1460. godine, kada je na snagu stupio *Liber Croceus*, četvrti zbornik zakonskih odredbi koji je vrijedio sve do pada Dubrovačke republike 1808.¹⁷⁶

6.3. Dubrovačko kazneno sudstvo

Prije oblikovanja službenog Kaznenog suda 1456. godine, najstariji predmeti su bili zapisivani na pojedinačnim ispravama, sve do uvođenja službenih registra za kaznene predmete s nazivom *Liber maleficiorum* ili *Liber de maleficiis*, odnosno Knjiga zločina, koji datiraju iz razdoblja prije 1279. godine, a sadržavali su sve kaznene postupke različitih kaznenih djela na prostoru dubrovačke komune.¹⁷⁷

Nella Lonza navodi kako su iz perioda 13. i 14. stoljeća sačuvana svega četiri upisa: onaj najstariji iz razdoblja 1284-1285. godine, dio drugog sveska dokumenta *Diversa cancellariae*, zatim registar iz razdoblja 1312.-1313. godine, nadalje kazneni upisnik iz razdoblja 1348.-1350. godine pod nazivom *Capitulum maleficiorum et maledictorum* te *Liber maleficiorum* iz razdoblja 1372.-1374. godine.¹⁷⁸ U 15. stoljeću dolazi do promjene u

¹⁷⁰ STULLI, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, 147.

¹⁷¹ Isto, 170.

¹⁷² Isto, 171.

¹⁷³ Isto, 171.

¹⁷⁴ Isto, 172.

¹⁷⁵ Isto, 173.

¹⁷⁶ Isto, 280

¹⁷⁷ LONZA, „Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje“, 48.

¹⁷⁸ Nella LONZA, „Tužba, osveta, nagodba: modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku“. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 40, 2002. 59.

vođenju registara kaznenog suda kada se zasebno počinju zapisivati tužbe počinjene unutar i izvan zidina dubrovačke komune. Tako se sudske tužbe izvan granica zidina počinju oko 1412. godine zapisivati u registar pod nazivom *Lamenta de foris*. Tužne unutar zidina od 1440. godine zapisuju se u registar *Lamenta de intus*.¹⁷⁹

¹⁷⁹ LONZA, „Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje „, 51.

7. ZAKLJUČAK

Dubrovnik je u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka imao status komune. U 11. i 12. stoljeću u upravljanju gradom sudjeluje zbor pučana koji se spominje još 1023. godine, a iz kojeg se kasnije razvilo Veliko vijeće. Sudbenu vlast u komuni čini tijelo sastavljeno od sudaca (*judices*) i konzula (*consules*) s knezom na čelu. Takvo tijelo prema ispravi iz 1193. godine poznato je kao *Consilium*, a iz njega se kasnije razvilo Malo vijeće.

Dubrovačka komuna se od početka 13. stoljeća nalazila pod mletačkom vlašću. Godine 1235. kao središnji organi unutrašnje uprave u gradu uspostavljeni su Malo i Veliko vijeće. Sukladno mletačkoj vlasti u Dubrovniku, u 13. i prvoj polovici 14. stoljeća u gradu je boravio mletački knez koji je bio najviši izvršni organ vlasti. On, s Malim vijećem, zauzima središnju ulogu u djelovanju sudstva u gradu.

Izradom Dubrovačkog statuta 1272. godine, sud i njegove odluke vođene su propisanim Statutom. Period između 1272. godine i prestanka mletačke vlasti u Dubrovniku 1358. godine nazivamo *razdobljem statuta i reformacija*. U navedenom periodu sudbena vlast spojena je s izvršnom u Malo vijeću u kojem je knez i dalje imao središnju ulogu. U tom tijelu sudski procesi dijelili su se prema veličini sudske parnice pa je tako uspostavljen Veliki sud (*Curia maior*) za sporove veće od pet perpera i Mali sud (*Curia minor*) za sporove manje od pet perpera.

Zadarskim mirom 1358. godine, Dubrovnik je ušao u hrvatsko-ugarsku zajednicu, a vlast u gradu preuzima dubrovačka vlastela koja upravlja Veliki i Malim vijećem i Vijećem umoljenih, odnosno Senatom. Sve do prve polovice 15. stoljeća sudska djelatnost je u nadležnosti Malog vijeća i nije imala zasebna sudska tijela. Zasebne pravosudne institucije pojavile su se oblikovanjem Građanskog suda 1416. godine (*Curia consulum causarum civilium*) i Kaznenog suda 1456. godine (*Sex iudices de criminali*).

8. POPIS LITERATURE

1. BEUC, Ivan, *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Zagreb, 1985.
2. FORETIĆ, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, knjiga I, Zagreb, 1980.
3. HARRIS, Robin, *Povijest Dubrovnika*, Zagreb, 2006.
4. JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, *Okvir slobode. Dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zagreb-Dubrovnik, 1999.
5. JANEKOVIĆ-RÖMER, Zdenka, „Staleška uvjetovanost vlasti u Dubrovačkoj Republici u srednjem vijeku“, internetski izvor Academia Edu:
http://www.academia.edu/7627315/Stale%C5%A1ka_uvjetovanost_vlasti_u_Dubrova%C4%8Dkoj_Republici_u_srednjem_vijeku_The_Class_and_Power_in_the_Republic_of_Dubrovnik_in_the_Middle_Ages
6. LONZA, Nella, „Dubrovački Statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i boljeg političkog identiteta“, uvodna studija u *Statut grada Dubrovnika, 1272.*, Dubrovnik, 2002.
7. LONZA, Nella, „Srednjovjekovni zapisnici dubrovačkog kaznenog suda: izvorne cjeline i arhivsko stanje“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 41, 2003., 45-74.
8. LONZA, Nella, „Povlačenje svjedoka za uho: zagonetka iz dubrovačke srednjovjekovne građe“ *Vojetov zbornik, „Med srednjo Evropu in Sredozemljem“*, Ljubljana, 2006., 443.-450.
9. LONZA, Nella, „Tužba, osveta, nagodba: modeli reagiranja na zločin u srednjovjekovnom Dubrovniku“. *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 40, 2002., 57-104.
10. LONZA, Nella, „Pred gosparom knezom i njegovim sucima...!': Dubrovački kazneni postupci s početka XIV.stoljeća“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 30, 1992., 25-54.
11. LUČIĆ, Josip „Političke i kulturne prilike u Dubrovniku na prijelazu XII. u XIII. stoljeće“, *Dubrovačke teme*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1991.
12. LUČIĆ, Josip, „O pomorskim vezama Dubrovnika sa Zadrom i ostalim gradovima Dalmacije u XIII. stoljeću“, *Dubrovačke teme*, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1991.
13. STULLI, Bernard, *Studije iz povijesti Dubrovnika*, Zagreb, 2001.

14. *Statut grada Dubrovnika, 1272*, sastavljen na osnovni kritičkog izdanja latinskog teksta autora: Bogišić, B. i Jiriček, K., priredili i na hrvatski jezik preveli A. Šoljić, Z. Šundrica i I. Veselić, Dubrovnik, 2002.
15. VENIER, Gordana, „Konzuli i konzularna služba Dubrovnika (komune) i Dubrovačke republike u balkanskom zaleđu (XII.-XV. st.)“, *ZPR*, 4, 2014., 275-306.
16. VOJNOVIĆ, Konstantin, *Sudbeno ustrojstvo Republike Dubrovačke.*, prvi dio (1272-1459)., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1891, radu pristupljeno preko digitalne zbirke Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: <http://dizbi.hazu.hr/object/11083>.